

Historia Kościoła Gdańskiego cz-1

HISTORIA KOŚCIOŁA W GDAŃSKU I NA POMORZU GDAŃSKIM

Gdańsk to ponad dziesięć wieków ciekawej historii. Warto w nią wniknąć i poznać bogate dzieje Kościoła w naszym mieście i w regionie.

Z inicjatywy księcia Mieszka I, który przyłączył Pomorze Gdańskie i Szczecińskie do państwa polskiego, powstał w latach 970-980 warowny gród książęcy. Pierwsza historyczna wzmianka o Gdańsku pochodzi z 999 r. i znajduje się w „Żywocie Świętego Wojciecha” Jana Konapوريوسa. Autor opisuje tam pobyt biskupa Wojciecha w „urbs Gyddanyzc” (urbs – miasto) i informuje, że biskup Wojciech w czasie swojego pobytu w Gdańsku „ochrzcił tłumy ludzi”. Opis ten podaje, że istniał wówczas gród zamieszkały przez ludność słowiańską. Gród i port znajdował się w rejonie dzisiejszych ulic: Grodzkiej, Rycerskiej i Sukienniczej. (poniżej miejsce zaznaczone na planie miasta ciemniejszym tłem)

Po pobycie w Gdańsku biskup Wojciech udał się na teren Prusów, gdzie poniósł śmierć męczeńską w 997 r. Jego zwłoki zostały wykupione przez króla Bolesława Chrobrego i przewiezione przez Gdańsk do Gniezna.

W nawiązaniu do tego wydarzenia, miasto Gdańsk obchodziło w 1997 r. tysiąclecie swojego istnienia, a Kościół gdański tysiąclecie chrztu gdańszczyzny.

Już w X wieku ludność Gdańska była w jakiejś mierze objęta chrześcijańską ewangelizacją. Wraz z nią powstawały miejsca kultu – kościoły. Badania archeologiczne potwierdzają, że ok. 980 r. została zbudowana w Gdańsku kaplica grodowa. Była to pierwsza katolicka świątynia w grodzie Gyddanyzc.

Dwa lata po męczeńskiej śmierci biskupa Wojciecha w 999 roku papież Sylwester II kanonizował biskupa Wojciecha. Odtąd święty Wojciech doznawał coraz większej czci, a jego kult rozwijał się na Ziemi Gdańskiej, a także w całej Polsce, na Ziemi Czeskiej i w części Europy np. w Niemczech jako s. Adalbert.

Równocześnie z kanonizacją św. Wojciecha papież utworzył nową metropolię w Gnieźnie, z którą odtąd związane zostało Pomorze Gdańskie. Kościół prowadził od końca X wieku do połowy XII na Pomorzu, a także w Gdańsku intensywną działalność ewangelizacyjną. Pomorze Gdańskie w tym czasie zostało związane z biskupstwem w Kołobrzegu do ok. 1013 r. Po tym okresie Pomorze odpadło od Polski, a w zakresie administracji kościelnej nastąpiła zmiana przynależności diecezjalnej.

Ok. 1013 r. Pomorze Gdańskie zostało przyłączone do biskupstwa kujawskiego z siedzibą w Kruszwicy. Diecezja ta przestała istnieć w 1123 r., a została erygowana diecezja włocławska, do której zostało włączone Pomorze Gdańskie. W 1198 r. biskup włocławski ustanowił archidiakoniat pomorski z siedzibą w Gdańsku. Pod koniec XIII w. biskupi włocławscy pełnili także funkcje oficjałów w sądach rezydujących w Gdańsku.

W tym okresie kościoły budowano w grodach, gdyż miały one stanowić bezpieczne i prężne ośrodki akcji chrystianizacyjnej całego terenu. Wpływ chrześcijaństwa spowodował, że w lokalnej administracji obok podziału na dzielnice i okręgi grodowe powstały nowe okręgi kościelne: diecezje i parafie.

W Gdańsku pierwsze parafie powstały po roku 1120. Najstarszym kościołem Gdańska był kościół grodowy. Drugim z kolei był kościół pw. św. Mikołaja zbudowany z inicjatywy księcia Sambora lok. 1190 r. Do 1227 r. działalność duszpasterską przy tym kościele sprawowali kapelani książęcy. W tym też roku książę Świętopełk II przekazał ten kościół zakonowi dominikanów, dzięki czemu stał się kościołem klasztornym. Do Gdańska dominikanie przybyli z Krakowa i podlegali prowincji krakowskiej. W latach 1227-1236 w miejsce kościoła drewnianego zbudowali nową świątynię z cegły. Zaistniała sytuacja wymusiła konieczność wybudowania nowego kościoła parafialnego, którym został kościół pw. św. Katarzyny. Do 1342 r. kościół ten był jedynym kościołem parafialnym w Gdańsku. W

drugiej połowie XIII wieku zbudowano też prawdopodobnie kościół Najświętszej Maryi Panny, po którym nie zachowały się żadne ślady historyczne.

W II połowie XII w. bernardyni z Mogilna otrzymali opactwo w Świętym Wojciechu i zbudowali tam klasztor oraz kościół, w którym duszpasterzowali do pierwszej połowy XVI w.

Książę Sambor I w roku 1186 sprowadził do Oliwy cystersów z Kołbacza na Pomorzu Zachodnim. Około 1200 r. cystersi zbudowali małe oratorium, które stało się miejscem śpiewów i modlitw zakonników. Rozbudowano je w późniejszych latach XIII wieku. Prawo grzebania zmarłych na cmentarzach przykościelnych otrzymali dominikanie w Gdańsku i cystersi w Oliwie. Kościół cysterski w Oliwie stał się nekropolią książąt Pomorza Gdańskiego. W opisanym okresie liczba mieszkańców grodu gdańskiego wynosiła: w X-XI w. – ok. 1 500, w XII-XIII w. – ok. 2 000, a w końcu XIII wieku już ok. 10 000 mieszkańców.

XII i XIII wiek to okres rozbitcia dzielnicowego Polski. Pomorzem władali wówczas lokalni książęta. Ok. 1240 r. książę Świętopełk nadaje Gdańskowi prawa miejskie. Najstarszy zachowany dokument władz miejskich pochodzi z r. 1299. Pieczęć na dokumencie zawiera napis:

„Sigiilum Burgencium in Dantike”.

Władysław Łokietek usiłował zjednoczyć rozbitą kraj i związać Gdańsk z Polską. W latach 1299 i 1306 Władysław Łokietek przybył do Gdańska witany jako prawowity władca. Do połowy XIV w. Gdańsk był miastem zdecydowanie słowiańskim, lecz jako miasto portowe, żyła w nim także spora społeczność cudzoziemska. W początkach XIV w. miasto zostało zagrożone ze strony Brandenburczyków. Wezwani na pomoc Krzyżacy odpędzili najeźdźców, ale sami w 1308 r. opanowali miasto i panowali w Gdańsku przez 146 lat. W tym okresie Gdańsk intensywnie się rozwijał i zarazem doznawał wzmożonego napływu mieszczan niemieckich. Do końca XIV w. Gdańsk liczył już ok. 20 000 mieszkańców. Rozwinęło się również gotyckie budownictwo sakralne. W II połowie XIV w. zbudowano kościoły; św. Jana, św. Bartłomieja, św. Piotra i Pawła oraz rozpoczęto budowę kościoła Mariackiego. Zbudowano też kilka mniejszych kościołów i kaplic szpitalnych; św. Ducha, św. Elżbiety, św. Jakuba, św. Aniołów i św. Rocha oraz poza obrębem miejskim: św. Gertrudy, Bożego Ciała i św. Barbary. Jako kościół zakonny zbudowano też kościół św. Brygidy.

Na początku XV w. Gdańsk posiadał 16 kaplic i kościołów, w tym parafialne: św. Katarzyny i Mariacki. W wieku XIV zbudowano kościół św. Trójcy.

W wieku XIV i XV nadal utrzymana była przynależność kościelna Gdańska do diecezji włocławskiej, do której należało Pomorze Gdańskie, stanowiące tzw. archidiakoniat pomorski. W imieniu biskupa władzę sprawowali archidiaconi, a w zakresie spraw sądowych oficjałowie. W Gdańsku byli nimi z reguły proboszczowie parafii św. Katarzyny.

Od drugiej połowy XIV w. krzyżacy obsadzali urząd proboszcza parafii św. Katarzyny członkami swojego zakonu. Dążyli do utrzymania funkcji oficjała gdańskiego, dzięki któremu unikali pozywania swoich poddanych przed sąd biskupi w Polsce. W latach 1411 -1422 Krzyżacy usiłowali doprowadzić do uwolnienia Gdańska spod jurysdykcji biskupa włocławskiego, czyniąc starania w tym zakresie w Rzymie. Zdecydowane stanowisko Polski, wyrażającej sprzeciw wobec tych starań, spowodowało obalenie tego projektu. W okresie panowania zakonu krzyżackiego napłynęła do Gdańska ludność niemiecka, która wkrótce zaczęła dominować w miejskiej strukturze władzy.

Z kościołami były związane różne instytucje kościelne, które wywierały znaczący wpływ na życie religijne, społeczne i kulturalne mieszkańców. Ówczesne szkoły były zlokalizowane przy kościołach parafialnych. Jako pierwsza powstała w 1350 r. szkoła przy kościele Mariackim, następnie przy kościele św. Katarzyny, a pod koniec XIV w. przy kościołach św. Jana, św. Piotra i Pawła oraz św. Bartłomieja. Z kościołami związane były fundacje szpitalne przeznaczone dla chorych, ludzi starych i podróżnych. W tym okresie były

to szpitale: św. Ducha, św. Jerzego, Bożego Ciała, św. Elżbiety, św. Barbary, św. Aniołów, św. Jakuba i św. Rocha.

Mieszkańcy Gdańska włączali się w różne istniejące społeczności. Zamożni kupcy tworzyli Bractwa św. Jerzego, rzemieślnicy łączyli się w cechy, czeladnicy tworzyli Bractwa Czeladnicze. Grupy społeczne związane były z różnymi kościołami, a szczególnie z kościołem Mariackim, posiadali swoje kaplice cechowe przez siebie fundowane, swoje święta, procesje i pielgrzymki. Budownictwo sakralne, wystrój wnętrz – dzieła gdańskich artystów to efekt działania bractw, cechów i mieszkańców Gdańska. Religijność mieszkańców Gdańska w XIV w. uwydatniała się przez udział w niedzielnej Mszy św., w nabożeństwach cechowych, procesjach, pielgrzymkach, w kulcie Maryjnym i kulcie Męki Chrystusowej.

Element eschatologiczny wyrażał się w trosce o dobrą śmierć i wieczne zbawienie oraz w traktowaniu wojen i klęsk żywiołowych jako kary Bożej za grzechy. Do takich należała między innymi wielka epidemia w 1382 r., która pochłonęła znaczne ofiary w ludziach.

Wyrazem osobistej ascezy i mistycyzmu było życie i działalność Doroty z Mątew (1347 -1394) żony gdańskiego płatnerza Adalberta. Jej religijność charakteryzowała się przeżyciami mistycznymi, umartwieniami i wyrzeczeniami oraz żarliwym kultem Eucharystii. Wraz z mężem odbyła pielgrzymki do Akwizgranu, Einsiedeln i Rzymu. Po śmierci męża przeniosła się do Kwidzyna, gdzie ponad rok żyła jako pustelnica w zamurowanej celi przy katedrze. Tam też zaczęła doznawać mistycznych wizji, spisanych potem przez jej spowiednika Jana z Kwidzyna. Również tam – po swej śmierci w roku 1394 – została pogrzebana. Wkrótce potem rozwinął się na Ziemi Gdańskiej jej kult, który dopiero w czasie reformacji został zarzucony. Odnowiono go, gdy Stolica Apostolska kanonizowała św. Dorotę z Mątew w 1976 r.

Hubert Bartel